

نمایش سیاسی میر نوروزی

(بیان اعتراض آمیز عامه مردم نسبت به پادشاهان مستبد)

سیدحمیدرضا حسینی*

به استناد دانسته‌های شفاهی مردم، از معدود نمایش‌هایی که در میان کردان سابقه تاریخی زیادی دارد، میر میران یا میر نوروزی است. این نمایش مربوط به ایام نوروز تا سیزده‌به‌در است و به دورانی مربوط است که قبایل ماد و اورارتو و آشور با هم جنگ و نزاع داشتند. بدین‌سان که هرگاه به‌عنوان نمونه قبیله ماد، قصد عزیمت به جنگ را داشت، ریاست قبیله فردی از اقوام یا نزدیکان خود را تا بازگشت به جانشینی منصوب می‌کرد و گاه این جانشین دسیسه می‌کرد و از بازگشت حاکم اصلی جلوگیری می‌شد و گاه بر سر اقتدار، کار به مخاصمه می‌کشید. شاید وجود چنین الگویی، در دوران بعد باعث شد که شاهان برای خوشگذرانی و پیش از بهار، اوضاع شهر را به طنز و شوخی به‌دست فردی بدهند و برای او خدم و حشمی تعیین کنند تا چند روزی را به شادی بگذرانند. بعدها این نمایش از دربار شاهان بیرون آمد و ضمن تغییر ماهیت و به‌عنوان آیینی نمایشی از بطن مردم، به تمسخر اقتدار نظام‌های سیاسی سلطه‌جو و مستبد پرداخت. جدای از آنچه در منابع شفاهی آمده، از این نمایش سنتی در منابع مکتوب هم ذکری به میان آمده است. چنانکه حافظ در غزلی گفته است:

سخن در پرده می‌گویم چو گل از پرده بیرون آی

که بیش از پنج روزی نیست حکم میر نوروزی

دیگر از کسانی که از این نمایش سخن به میان آورده، *ابوریحان بیرونی* در کتاب

این نمایش، طنز تلخی است به اقتدار پادشاهان مستبد که بر اساس آن مجموعه‌ای از حرکات مضحک و گفتارهای طنز اجرا می‌شود تا میر میران، میر نوری را به فنده آورد.

مشهورش «التفهيم لاوائل صناعة التنجيم» (ص ۲۵۶) است که از «مردی کوسه یاد می‌کند که با جامه و آوای شگفت‌انگیز و خنده‌آور، در نخستین روز بهار مردم را سرگرم می‌کرد و چیزی می‌گرفت.»

مدت زمان اجرای این نمایش یا شروع و پایان آن به استناد برخی منابع، اول تا سیزدهم فروردین ماه بوده است؛ حافظ نیز که آن را پنج‌روز شمرده، شاید بیشتر بر زودگذربودن این امارت اشاره داشته است.

به طور کلی نمایش آیینی میر نوری، مثل اکثر جاهای کشور، در شهرها و به‌ویژه در روستاهای کردستان هم اجرا می‌شده اما در دهه‌های اخیر (۵۰ سال گذشته) کم‌کم به دست فراموشی سپرده شده است. در ذیل تلاش می‌شود در حد بضاعت چگونگی اجرای این نمایش با رویکرد توصیفی بیان گردد.

آیین نمایشی میر نوری، از دسته آیین‌های بسیار کهن در نواحی مختلف کردستان است. زمان برگزاری آن به‌روایتی برخلاف چهارشنبه‌سوری (آخرین چهارشنبه سال) از بامداد اولین روز چهارشنبه سال نو (فروردین‌ماه) است و به روایت دیگر از اول فروردین تا سیزدهم فروردین به طول می‌انجامد. اولین گزارش‌هایی که از برگزاری این نمایش در مناطق مختلف کردنشین در دست است، به‌ویژه در مناطق روستایی، به بیش از ۵۰ سال پیش بازمی‌گردد.

این نمایش، طنز تلخی است به اقتدار پادشاهان مستبد که براساس آن مجموعه‌ای از حرکات مضحک و گفتارهای طنز اجرا می‌شود تا میر میران، میر نوری را به خنده آورد. هر میزان از لبخند برابر با خلع ید او از قدرت است. در طول اجرای نمایش، میر نوری شورای حکومتی مرکب از اعضای زیر دارد: «پیروزی» که سرد و گرم چشیده، کارکشته و تاحدودی بذله‌گوست؛ وزیر دست راست که مجری عدالت است و نماد رویکرد منطقی و خردگرایی میر نوری به حکومت؛ وزیر دست چپ که مجری برنامه‌های طنز، عجیب و گاه غیراخلاقی میر نوری است؛ میرزا که کاتب میر است

(شاید نام میرزابنویس از همین جا گرفته شده باشد)؛ مرد کوپال‌زرین که همواره گریزی زرین به‌دست دارد و مأمور ابلاغ دستورات میر به شورای حکومتی به‌خصوص جلادان است و میرغضب و دسته‌گزمگان که وظیفه تنبیه گناهکاران را برعهده دارند. علاوه‌بر اینان، نزد میر نوروزی، دل‌تکی حضور دارد که او را در کردی «وشکه رن - ve karen» می‌نامند؛ مردی زنگوله به‌گردن با لباسی از پوست حیوانات. این فرد مأمور بالقوه خلع قدرت میر نوروز است. فلسفه حضور دل‌تک‌ها در دربار پادشاهان، ایجاد شرایط فرح‌انگیز و سرشار از

**نمایش میرنوروزی از سوی آرمان
ضعفا برای تمقیر و مضمکه شاهان
است و نشان آن مضمور وزیردست پپ
است که با فرمان‌های فود هم
موجب استهزاء مردم را به شاه
فراهم می‌آورد و هم نشان می‌دهد
آن‌چه از مصادر قدرت‌های پادشاهی
صادر می‌شود، در ماهیت فود بی
اساس و تمسخرآمیز است و از سوی
دیگر نشان دهنده نیاز آنان برای
دستیابی به جامعه‌ای عدالت‌محور.**

لطافت و مزاح است. اما اینجا داستان چیز دیگری است. میر نوروز تنها اگر لحظه‌ای به لطف حرکات ظریف و طبع لطیف او بخندد، نه تنها باید تاج حکومت را ببوسد و کنار بگذارد، که می‌بایست به شلاق میرغضب و دارودسته او هم تن دهد. گروه سرایندگان و نوازندگان هم در مواقع مقتضی به نغمه ساز و آواز، نمایش را همراهی می‌کنند.

برای اجرای نمایش، امکانات متعددی چون: تاجی مرصع، قبایی زرین، حمایل چرمین، شمشیری برنده، چکمه‌های براق، اسب تیزرو، استر و مهمیز و... از سوی مردم در اختیار میر نوروز و اعضای دیگر نمایش قرار می‌گیرد. در چنین شرایطی و در بامداد اولین چهارشنبه ماه فروردین، در فضا و جایگاهی که به‌منظور نمایش آماده شده است، میر نوروزی بر تخت می‌نشیند؛ درحالی که چاکران و غلامان و خدم و حشم در خدمتگزاری او آماده‌اند. پیر وزیر که در طول نمایش مردسایه است و راهنمای میر به حساب می‌آید، در آغاز نمایش در پیشگاه میر نوروز زانو می‌زند و وزیران و مشاوران را به وی معرفی می‌کند. سپس نوبت به بیعت مردم شهر یا روستا با میر نوروزی می‌رسد. بیعت مردمی در این نمایش کاملاً تشریفاتی است؛ چرا که مرحله تاجگذاری پیشتر از

بیعت مردم اجرا می‌شود. این نخستین پارادوکس نمایش به مشروعیت نظام‌های پادشاهی یا استبدادی است. میر پس از این مرحله با شکوه و جلال هرچه تمامتر با یاران و همراهان خود در میان کوچه‌ها و خیابان‌ها به راه می‌افتد. در حالی که همگان به حرکات و سخن‌های آنها می‌خندند، میر تنها باید با صلابت راه رود. او نباید بخندد و گرنه امارتش پایان می‌گیرد. نمایش میر نوروزی از سویی آرمان ضعفا برای تحقیر و مضحکه شاهان است و نشان آن حضور وزیر دست چپ است که با فرمان‌های خود، هم موجبات استهزاء مردم را به شاه فراهم می‌آورد و هم نشان می‌دهد آنچه از مصادر قدرت‌های پادشاهی صادر می‌شود، در ماهیت خود بی‌اساس و تمسخرآمیز است و از سوی دیگر نشان‌دهنده نیاز آنان برای دستیابی به جامعه‌ای عدالت محور.

به هر روی میر نوروزی پس از بازدید شهر یا روستا به تخت خود بازمی‌گردد. او در این مرحله به دعاوی مردم رسیدگی می‌کند. مجرمان این دعاوی، رباخواران، دروغگویان و دزدانند که پس از صدور حکم توسط جلادان تنبیه می‌شوند و اتفاقاً این قسمت از رویکردهای مثبت نمایش است که نماد حضور آن در طول اجرا به عهده وزیر دست راست است؛ اگرچه احکامی که صادر می‌شود، احکامی نابهنجار و نامتعارف است.

قسمت پایانی نمایش نیز نوروزی معمولاً با احکام عجیب و غریب او پایان می‌پذیرد. شدت طنز این قسمت از نمایش به قدری زیاد است که میر نوروز برای ممانعت از خنده خود فرار می‌کند. او در این قسمت مخالفانش را به شکلی واژگون سوار بر الاغ می‌کند یا سبیل آنها را می‌تراشد و یا پیره‌زنانی را به عقد نوجوانانی درمی‌آورد که هنوز بالغ نشده‌اند و...

حکومت چندروزه میر نوروزی تا پایان روز سیزدهم فروردین ماه ادامه می‌یابد و پس از آن میر میران به همراه وزیران و مشاورانش برای مدت یک‌سال با تخت حکومت چندروزه خود وداع می‌کند.

منابع:

- روح‌الامینی، محمود، آیین‌ها و جشن‌های کهن در ایران امروز، انتشارات آگه، چاپ اول، زمستان

۱۳۷۶

- اسناد موجود در آرشیو واحد فرهنگ مردم (نامه‌های مربوط به آقای عباس کمندی)

- روایات شفاهی از آقایان فرزین قبادی و سامان احمدی